

Мар'я НЕСТЕРОВА

доктор філософських наук,
професор, професор кафедри менеджменту
та інноваційних технологій соціокультурної
діяльності НПУ ім. М.П. Драгоманова

Ключові слова: європейські цінності, інклюзія, міжкультурна комунікація, різноманіття, соціальна згуртованість, університетська спільнота.

У статті показано важливу роль євроінтеграційного вектора розвитку вищої освіти України, визначено її ціннісне підґрунтя, теоретичні та методологічні засади. Показано важливість міжнародної співпраці в дослідженні, поширенні та імплементації європейських цінностей в освітньому та соціальному середовищі. Також відображено соціальну роль освіти в розвитку міжкультурної компетентності, визначено її чинники та можливі інструменти розвитку. Пропонований матеріал є узагальненням попередніх досліджень соціальної згур-

УДК 316.752:37.014.25:378.4
DOI 10.31392/NPU-VOU.2021.1(80).06

**ПРАКТИКА
ВПРОВАДЖЕННЯ
ЄВРОПЕЙСЬКИХ
ЦІННОСТЕЙ
ДЛЯ СТАЛОГО
РОЗВИТКУ ВИЩОЇ
ОСВІТИ**

© Нестерова М., 2021

тованості, довіри та рівня міжкультурної комунікації в університетських спільнотах. Процес впровадження європейських цінностей у систему вищої освіти може базуватися на встановленому зв'язку між соціальною згуртованістю та довірою у ставленні до інших, відповідно між рівнем соціальної згуртованості та рівнем міжкультурної комунікації, що є виявленням цінності довіри, поваги до різноманіття та інклюзії. Подано методологію практичної реалізації різних проєктів, зокрема, на пряму Жана Монне, які впроваджуються в НПУ ім. М. П. Драгоманова.

Стаття є результатом досліджень у межах проєктів «Європейські цінності різноманіття та інклюзії для сталого розвитку» (620545-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-PROJECT) та «Соціокультурні виміри Європейських Студій» (620635-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-CHAIR)

The European Commission's support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents, which reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Вступ. Дане дослідження ціннісних орієнтацій вищої освіти проводиться в НПУ ім. М. П. Драгоманова в рамках імплементації проекту напряму Жана Монне Проект «Європейські цінності різноманіття та інклюзії для сталого розвитку» (620545-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-PROJECT). Також результати дослідження отримані в рамках упровадження в НПУ ім. М.П. Драгоманова ще одного проекту напряму Жана Монне Кафедра Жана Монне «Соціокультурні виміри Європейських Студій» (620635-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-CHAIR), а також проекту, який щойно успішно завершився – Модуль Жана Монне «Розвиток соціальної згуртованості в освіті та врядуванні: Європейські Студії» (587057-EPP-1-2017-1-UA-EPPJMO-MODULE), які сфокусовані саме на дослідженні європейських цінностей, зокрема, цінностей різноманіття та інклюзії, соціальної згуртованості, зокрема і в освітньому середовищі. Ціннісний фокус дослідницьких траєкторій у цих проектах був сформований у процесі виконання державної науково-дослідної теми «Концептуалізація когнітивних технологій в освіті», яка впроваджувалась в НПУ ім. М. П. Драгоманова під керівництвом ректора академіка В. П. Андрущенка (відповідальний виконавець – автор статті, професор М. Нестерова). Однією з головних ідей дослідження було доведення важливості соціальної згуртованості в освіті, що потім неодноразово підтверджувалось на практиці в процесі реалізації іншого соціального проекту за підтримки МОН України – «Розвиток соціальної згуртованості суб'єктів освітнього простору», який з 2016 року об'єднав на спільній ціннісній платформі більш ніж 160 шкіл та інших навчальних закладів по всій Україні. Практичний досвід, який був отриманий у цих проектах, а також наукові партнерства призвели до того, що наразі тема соціальної згуртованості розробляється більш концептуально в НПУ ім. М. П. Драгоманова – виконується науково-дослідна тема «Стратегії розвитку соціальної згуртованості українського суспільства: соціокультурний та освітній виміри» (також під керівництвом ректора академіка В. П. Андрущен-

ка, відповідальний виконавець – професор М. Нестерова). Тема згуртованості в освіті нерозривно пов'язана з темою гетерогенності, інклюзії, різноманітності в освітньому середовищі. Ці актуальні теми неодноразово пропонувались в освітніх проектах за підтримки програми Європейської Комісії Еразмус+. Зокрема, в НПУ ім. М. П. Драгоманова було успішно реалізовано проект «Підготовка педагогів і освітніх менеджерів до роботи з гетерогенними групами і організаціями» (543873-TEMPUS-1-2013-1-DE-TEMPUS-JPCR). Саме завдяки цьому проекту вдалося встановити плідні та дружні відносини з командою Університету Генуї (Італія), передусім з професором Діаною Спұлбер, яка наразі активно працює в команді обох проектів напряму Жана Монне програми Еразмус+, які впроваджуються в НПУ ім. М. П. Драгоманова. Вона провела вебінар та віртуальний навчальний клас на тему інклюзивної освітньої політики ЄС, розробила та провела дистанційний курс «Європейська освітня модель» та готує ще один дистанційний клас на тему інклюзивної моделі ЄС, а також віртуальний клас на цю ж тему. Спільні наукові розробки з партнерами з Університету Генуї підтвердили необхідність дослідження цінностей в освіті. Цей науково-освітній напрям активно розвивається в Європейському Союзі, адже міграційна та демографічна кризи, загальна соціальна демотивація актуалізують необхідність виховання цінностей, насамперед, у молодого покоління. Важливим результатом для нашої системи освіти є саме європейський досвід, який доводить, що бажаний результат можна отримати шляхом упровадження ціннісно-орієнтованої освіти: роз'яснення цінностей та спілкування на тему цінностей в освітньому середовищі. Тож насамперед необхідно розвивати цінності різноманіття та інклюзії, адже саме в такому стимулюючому освітньому середовищі студенти отримають більш чітке уявлення про те, як позиціонувати себе в різноманітті думок та сенсів [5]. Саме тому основна методологія та практичні заходи дослідження знаходяться у сфері проекту Жана Монне «Європейські цінності різноманіття та ін-

клюдії для сталого розвитку». Такий підхід збігається із загальноєвропейським підходом у сфері освіти для сталого розвитку. Досягнення цілей сталого розвитку неможливе без виховання відповідних цінностей, а це вже завдання для освіти. Є багато проєктів на тему практичного дослідження цінностей в освітньому середовищі, зокрема, які фінансуються за підтримки Європейської Комісії [4; 5; 6]. Характерною ознакою цих проєктів є ефективні інструменти соціальної інженерії, а також сучасні цифрові технології. Так, наприклад, важливим інструментом у дослідженні цінностей можна вважати веб-інструмент «Атлас європейських цінностей» (Atlas of European Values) [2]. Цей інструмент, який доступний на семи мовах, що опосередковано свідчить про основних країн-учасниць, дозволяє створити інтерактивні карти цінностей. Вони відображають, як саме європейці думають про широкий спектр тем, якими цінностями вони керуються. Відповідно, можна порівняти ці цінності між країнами, між різними групами суспільства, а також простежити динаміку змін у часі. Зазвичай, у процесі активного залучення до ціннісного діалогу створюються віртуальні класи, щоб відобразити цінності учнів та порівняти їх із цінностями населення країни чи окремих верств суспільства. Подібну методику залучення до діалогу, але вже із застосуванням інтерактивних технологій гейміфікації використовує організація Culture Buff Games, яка пропонує власну методику залучення до діалогу про цінності, зокрема, про національні цінності [3].

Постановка проблеми дослідження. В українському соціальному та освітньому середовищі, зокрема у сфері вищої освіти, зростає розуміння необхідності активного долучення до спільного європейського освітнього та дослідницького простору, а також розбудови національних освітніх та дослідницьких мереж. Ефективними ці процеси можуть бути тільки за дотримання спільних ціннісних орієнтирів, тому проблема дослідження та впровадження на практиці європейських цінностей, з-поміж них і соціальної згуртованості, різноманіття та інклюзії є надзвичайно

актуальною для України та її системи вищої освіти.

Ціннісно-орієнтована освіта означає, що вчителі всіх освітніх рівнів мають усвідомлювати, транслювати та виховувати цінності в освітньому процесі, а не тільки давати знання. Для цього потрібно, щоб освітяни самі набули трансверсальних компетенцій («навичок XXI століття») щодо застосування європейських цінностей на практиці – принципів консолідації, інклюзії, вирішення конфліктних ситуацій, міжкультурного спілкування, роботи в дусі солідарності, колективної роботи, захисту прав людини тощо.

Методологія дослідження. Для розробки вищезазначеної проблематики переважно використовується практична методологія проєкту Жан Монне Проєкт «Європейські цінності різноманіття та інклюзії для сталого розвитку» (620545-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-PROJECT). Адже саме цей проєкт спрямований на дослідження основних питань Європейських Студій стосовно цінностей ЄС та способу їх упровадження в українську освітню систему (насамперед у сфері вищої освіти) для сталого розвитку громадянського суспільства.

Одним з основних напрямів та довгострокових наслідків проєкту є збільшення практичного поширення цінностей ЄС у вищих навчальних закладах шляхом обговорення та підвищення обізнаності щодо цінностей, розвитку людського потенціалу на основі цінностей, збільшення різноманітності та інклюзії всередині спільнот ЗВО, передача цієї практики якомога більшій кількості освітніх закладів. У самій проєктній структурі вже закладена міждисциплінарність та різноманітність, адже до проєктного складу, фактично міжнародного консорціуму, входить не тільки НПУ ім. М.П. Драгоманова, як організація-заявник, а й інші зарубіжні та українські університети – Університет Генуї (Італія), Університет Жиліна (Словачія), Національний університет біоресурсів і природокористування України, Сумський національний аграрний університет та Мелітопольський державний педагогічний університет імені Б. Хмельницького. Методо-

логічний підхід проекту, а також кожного з партнерів заснований на принципах соціальної синергетики – в основі є самоорганізація, а також корпоративна соціальна відповідальність та соціальна залученість закладів вищої освіти в громаді, регіоні, державі для спільного сталого розвитку та підтримки реформ.

Даний проект належить до типу «поширення контенту», оскільки його головні заходи мають не тільки дослідницьку та просвітницьку, а й інформаційно-розповсюджувальну діяльність. Специфіка проектів Жана Монне – Європейські Студії, що означає зосередження на ЄС, його цінностях, ролі освіти в просуванні та впровадженні цінностей ЄС та суміжних питань.

Оскільки українські партнери та партнери з ЄС залучені до обговорення, просування та поширення цінностей ЄС в Україні, проект також має синергетичний ефект, оскільки сприяє:

- обміну знаннями про ЄС та його цінності;
- обміну думками щодо відповідності загальноєвропейських та національних цінностей між представниками різних держав-членів ЄС та сусідніх країн;
- взаємному навчанню шляхом обміну знаннями про методології дослідження та вивчення національних цінностей та цінностей ЄС;
- взаємному навчанню шляхом обміну знаннями про методики впровадження цінностей у середній та вищій освіті.

Під час виконання проекту вже підтвердилися очікування, що серед українських освітян відбуватиметься інтенсивна та продуктивна дискусія – до заходів проектів Жана Монне вже долучилось понад 15 університетів. Приєднуються освітяни й з інших закладів – коледжів, шкіл, ДВНЗ тощо. Крім того, проект тільки на початку впровадження, він ще залучатиме до обговорення дослідників та експертів із різних галузей (наприклад, політологів, юристів, теологів, психологів тощо), громадських активістів, політиків, студентів, школярів та їх батьків, інших зацікавлених сторін.

Проблема сталого розвитку додає інші міждисциплінарні виміри до вищезазначе-

ної дискусії про європейські цінності, адже до проекту залучені представники не тільки двох педагогічних університетів – Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова та Мелітопольського державного педагогічного університету імені Б. Хмельницького, а й два університети аграрних наук та природокористування – Національний університет біоресурсів та природокористування України та Сумський національний аграрний університет. Участь цих партнерів розширює соціальний контекст парадигми сталого розвитку, заснованої на цінностях.

Третім важливим змістовим елементом, який цей проект буде досліджувати, обговорювати, просувати та поширювати, буде саме методологія дослідження цінностей серед населення країн-членів ЄС, а також України. Вже було проведено ряд досліджень з основним фокусом на цінності освітнього середовища, але остаточно розробка методології дослідження цінностей ще не завершена.

Можна прогнозувати, що необхідно провести міжнародний дослідницький семінар, презентацію різними експертами методологій, що використовуються для дослідження цінностей у тій чи іншій країні-члені ЄС та цінностей ЄС загалом. Українські вчені та дослідники презентують методології, які вони використовують. Для досягнення своїх цілей проект базуватиметься на компетенціях та досвіді спільноти Жана Монне в Україні: українських професорів кафедр Жана Монне, керівників Центрів Досконалості Жана Монне, членів Української асоціації професорів та дослідників європейської інтеграції (APREI), Асоціації дослідників цінностей ЄС в освіті (AREVE), Української Асоціації дослідників освіти (УАДО) та інших відповідних асоціацій та організацій, з якими вже відбувається плідна співпраця.

Результати дослідження. Для вивчення проблематики імплементації європейських цінностей, зокрема, інклюзії та різноманіття в системі вищої освіти було проведено низку практичних досліджень у різних університетських спільнотах. На основі спільного концептуального підходу та авторських методик було створено відпо-

відні опитувальники (1; 8; 9). Для аналізу достовірності отриманих даних використовувалось математичне середнє та стандартне відхилення, які доводили, що отримані значення однорідні та результати можуть бути інтерпретовані достовірно. Першим кроком та фундаментом для розробки теми цінностей в освітньому середовищі стали дослідження рівня соціальної згуртованості університетських спільнот, які були проведені як до карантину, так і під час карантину через пандемію. У систематизованих опитуваннях за авторською методикою адаптації Моделі соціальної згуртованості брали участь студенти та викладачі НПУ ім. М.П. Драгоманова. Загалом, активність залучення до опитування дала значну кількість учасників і показала достатньо високий рівень згуртованості університетської спільноти [8]. Але саме це дослідження вивело на ціннісні орієнтири, чинники соціальної згуртованості. Було визначено довіру як головну засаду соціальної згуртованості та базову цінність освітнього середовища. Тому було проведено більш глибоке дослідження рівня довіри в університетській спільноті. В ньому взяли участь студенти і викладачі НПУ імені М.П. Драгоманова та НУБіП [9]. Визначення складових довіри як ставлення до «іншого» актуалізувало подальші розробки ціннісних складових в освітньому середовищі та визначило орієнтир на міжкультурні комунікації, саме в яких практично відстежується проявлення цінностей, зокрема, довіри. Також було проведено опитування рівня міжкультурної компетентності за авторською методикою в університетській спільноті НПУ ім. М.П. Драгоманова [1].

Отримані результати відобразили важливість для всіх респондентів розуміння значущості своєї культури, толерантність у сприйнятті культур інших народів та етносів. Загальна логіка верифікації результатів була така: чим більше позитивних відповідей і чим вище ступінь схвалення, тим вище рівень міжкультурних компетенцій реципієнтів щодо знання (думки), практики (діяльності) і мотивації (перспективи). Необхідно зазначити, що проведене опитування в НПУ ім. М.П. Драгоманова пока-

зало недостатню готовність студентів і викладачів до співпраці в рамках міжкультурних проєктів. Хоча більшість опитуваних підтверджували свою повагу до інших культур, вони менше мотивовані на співпрацю та готові до реальної участі в міжнародних проєктах. Проте досвід упровадження міжнародних проєктів Жана Монне показує велику зацікавленість та готовність до співпраці інших ЗВО. Можливо, це є зацікавленістю та бажанням отримати кращий досвід, але, безумовно, необхідно розвивати європейську культуру проєктної діяльності в усіх освітніх закладах. На цю мету спрямовані міжнародні заходи, які організовує команда Національного Еразмус+ офісу в Україні, вся спільнота вихованців проєктів програми Еразмус+, зокрема, проєктів напряму Жана Монне.

Варто зазначити, що практика реалізації проєктів доводить, що освітнє середовище може дати не тільки матеріал для досліджень цінностей, зокрема, довіри та толерантності, поваги до різноманіття, а й можливість використовувати дієві інструменти їх упровадження. Перспективним напрямом є розвиток міжкультурної комунікації, узагалі, ефективної соціальної комунікації, заснованої на цінностях довіри, поваги, емпатії тощо. Ми фокусуємо увагу на вихованні цінностей, пов'язаних із різноманіттям та інклюзією, адже усвідомлення та прийняття цінностей, інтересів та потреб «іншого» дуже важливо і в контексті самовизначення, і в контексті сталого розвитку, зокрема, і для встановлення порядку соціальної системи [1; 7]. Відповідно, міжкультурна різноманітність є співвідношенням і взаємодією різних систем цінностей, принципів діяльності та прагнень. Раніше проведені дослідження [7; 9] показали тісний зв'язок цінностей довіри та рівня соціальної згуртованості, що виводить нас на міжкультурну компетентність, адже саме довіра є головною цінністю в базових комунікаціях типу «свій – чужий» (звичайно, краще використовувати «інший»), у яких також проявляються ключові європейські цінності різноманіття та інклюзії [1].

Висновки. Розуміння спільних цінностей та принципів відіграє важливу роль не

тільки в розвитку згуртованості в освітньому просторі, воно сприяє більш усвідомленому та згуртованому суспільству. Цей аспект є дуже важливим не тільки для України та української освіти, а й для Європейського Союзу. Відновлення та усвідомлення спільного ціннісного базису дає впевненість у продуктивності дискусій щодо подальшого розвитку європейської інтеграції. А їх надзвичайна кількість та неоднозначність спричинені посиленням правих популістських та протекціоністських тенденцій у Європі (слід зазначити, що подібні процеси відбуваються і в Україні). Це стосується як наукових дебатів, так і громадської думки, а також внутрішньої та зовнішньої політики Європейського Союзу та його країн-членів. Унаслідок пандемії ці тенденції ще більш посилилися в напрямку від націоналізму і навіть до регіоналізму. В умовах невизначеності, психологічної та соціальної нестабільності ціннісні орієнтири надзвичайно важливі. Проведені дослідження європейських цінностей в освітньому середовищі демонструють, що саме в процесі міжкультурних комунікацій можна спостерігати реальний, а не декларований рівень їх імплементації. Також міжкультурна комунікація нерозривно пов'язана із соціальною згуртованістю, зокрема, з її складниками – взаємодопомогою та взаємоповагою, довірою, прийняттям відмінності (різноманіття), толерантністю, інклюзією тощо [1; 7–9].

ЛІТЕРАТУРА

1. Нестерова М., Деліні М., Яценко О., Валенса Г. Європейські цінності міжкультурної комунікації в університетській спільноті // Вища освіта України. 2020. № 4. С. 47–52.

Проведені дослідження та освітні заходи під час виконання міжнародних та державних науково-дослідних проектів дають можливість стверджувати, що процеси дослідження та, головню, практичного впровадження європейських цінностей в освітньому середовищі проходять успішно. Так, загальний рівень соціальної згуртованості, міжкультурної компетенції, толерантності в університетській спільноті М. П. Драгоманова достатньо високий, усі показники вище середнього, що є позитивною характеристикою. Як студенти, так і викладачі мають свідоме ставлення до інших культур, прийняття їхніх традицій та толерантність до них. Можна припустити, що люди готові до об'єднання своїх культур у сучасному світі, готові до співпраці в полі спільних цінностей. Проведені заходи та практичні дослідження свідчать, що для значної кількості освітніх спільнот подальший розвиток досліджень європейських цінностей з основним фокусом на розвиток рівня соціальної згуртованості та, відповідно, рівня імплементації європейських цінностей різноманіття та інклюзії є важливим завданням, яке сприятиме розбудові системи вищої освіти в Україні. Євроінтеграційний вектор розвитку системи вищої освіти не викликає сумнівів саме в аспекті впровадження ціннісно орієнтованого навчання, зосередження на його виховній, соціально відповідальній складовій.

REFERENCES

1. Nesterova, M., Dielini, M., Yatsenko, O., Valiensa, H. (2020). Yevropeiski tsinnosti mizhkulturnoi komunikatsii v universytetskii spilnoti [European values of intercultural communication in the university community]. *Vyshcha osvita Ukrainy [Higher Education of Ukraine]*, no.4, pp. 47–52.
2. Atlas of European Values. URL: www.atlasofeuropeanvalues.eu
3. Culture Buff Games. URL: <https://www.culturebuffgames.com>
4. European Values Study. URL: <https://europeanvaluesstudy.eu>
5. EU Values Study. European Values Study 1981, 1990, 1999/2000, 2008, 2017. URL: <https://zacat.gesis.org>
6. European Values Think-Tank. URL: <https://www.europeanvalues.net>
7. Nesterova, M. (2020). Researches of EU values study in education: inclusion and social cohesion development. *Vyshcha osvita Ukrainy [Higher Education of Ukraine]*, no. 1, pp. 49–54.
8. Nesterova, M., & Dielini, M., & Zamozhskiy, A. (2019). Social Cohesion in Education: Cognitive Research in the university community. // *International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education (IJCRSEE)*, no.7 (2), pp. 19–27, DOI: 10.5937/IJCRSEE1902019N
9. Nesterova, M., & Dielini, M., & Shynkaruk, L., & Yatsenko, O. (2020) Trust as a Cognitive Base of Social Cohesion in the University Community. // *International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education (IJCRSEE)*, (8), pp. 15–23, DOI:10.5937/IJCRSEE2001015N